

NOTES

UN ALTRE LLIBRE DE XAVIER ZUBIRI: «INTELIGENCIA Y RAZÓN»¹

Després d'haver escrit i publicat una nota bibliogràfica sobre el primer llibre de la cèlebre trilogia de Zubiri, *Inteligencia sentiente* (RCatT VI [1981] 411-422) i una altra sobre el segon volum, *Inteligencia y logos* (RCatT XI [1986] 423-438), ara voldria escriure'n també una tercera sobre el darrer volum, *Inteligencia y razón*, publicat l'any 1983, i que clou així l'extens i profund estudi filosòfic d'aquest pensador sobre la intel·ligència humana.

Ho faig per diverses raons. En primer lloc, perquè d'aquesta manera l'exposició de l'estudi zubirià sobre la intel·ligència restarà acabada. Si ens quedem només amb IS i IL, no es faria una exposició completa i total del pensament de Zubiri, sinó que seria parcial i incompleta; més encara, hi trobaríem a faltar el que és més propi de la intel·lecció, que és una «marxa» —en llenguatge zubirià— vers el fonament del real, i que permet, segons el nostre autor, que l'home marxi vers el que encara no es coneix, el que ens és desconegut, pensi i busqui «algo allende lo que yo estoy inteligiendo ya»². En segon lloc, ho faig perquè també aquesta obra de Zubiri té les seves particularitats, uns trets propis, característics, innovadors. Em refereixo —i ho dic només a tall d'exemple— al fet que en aquesta obra Zubiri adscriu com a propi de la raó el que generalment s'entén per «coneixement» com a resultat final de l'activitat pensant de l'home i ho exposa en un capítol de més de cent trenta pàgines³.

1. Xavier ZUBIRI, *Inteligencia y razón*, Madrid, Alianza Editorial-Sociedad de Estudios y Publicaciones 1983, 354 pp. En endavant citaré aquesta obra amb la sigla IR, així com les dues anteriors a aquesta, *Inteligencia sentiente* i *Inteligencia y logos*, amb IS i IL, respectivament.

2. IR 30.

3. Cap. VI: «Estructura formal del conocer» (pp. 171-317).

En aquesta nota, *primer* resumiré breument el que suposa i implica aquesta obra en relació a les dues anteriors, IS i IL; en *segon lloc* faré una exposició de IR en els seus trets més importants, segons el meu punt de vista, i en *tercer lloc*, finalment, donaré la meua opinió sobre IR i sobre la trilogia sencera.

1. «Inteligencia y razón» suposa IS i IL

Quasi es fa innecessari d'afirmar que IR implica els dos volums anteriors, IS i IL, per una raó molt senzilla: de fet, IR és pensada i escrita com a tercera part de l'explicació de Zubiri sobre la intel·ligència, i per això mateix no és res més que una continuació del que és la intel·ligència humana segons Zubiri, iniciada en IS i perllongada amb IL. (Malgrat això, podem entendre molt bé que podria haver estat pensada i no escrita o no publicada. Pensi's, per exemple, en la cèlebre obra *Sein und Zeit* de Heidegger, que «promet» una segona part, *Zeit und Sein*, que no s'ha arribat a publicar.)

Per altra banda, el mateix Zubiri dedica el primer capítol de IR, encara que és molt breu (pp. 11-14), a fer com un resum del que ha escrit en les dues obres anteriors per a situar la problemàtica que planteja ara en el tercer i darrer volum.

En la primera obra, IS, l'autor explica que «inteligir es mera actualització de lo real en inteligencia sentiente», entenen per realitat «una formalidad dada en impresión de realidad,» i per això, la primera aprehensió intel·lectiva és «aprehensión primordial de lo real», és a dir, de cosa com a real, de la seva realitat⁴.

El real, a més, continua Zubiri, està obert impressivament a la realitat d'altres coses reals també «sentides», o almenys, «sentibles». Aquesta «intelección sentiente de unas cosas reales sentidas entre otras sentidas es el logos» i constitueix la segona obra de Zubiri, la titulada *Inteligencia y logos*. En IS intel·legim que quelcom és *real*, i en IL intel·legim que això real és *en realitat*.

Però resulta que la impressió de realitat està oberta transcendentalment a qualsevol altra realitat sigui o no sentida. Zubiri posa un exemple clar del que vol dir. Per la IS «aprehenem» que aquest color és *real*; pel logos, a més, «aprehenem» que aquest color *en realitat* és vermell; però, a més, nosaltres «aprehenem» que el color (real) vermell (en realitat) és un fotó o ona electromagnètica (el que és *en la realitat*). Explicar que tenim un tercer mode d'intel·lecció, el de la intel·lecció del que és la cosa *en la realitat*, és el tema d'aquesta tercera obra, IR: «esta intelección es más que logos. Es razón», com explica en les pp. 12-14.

Cal, diu Zubiri, no confondre el logos amb la raó; la raó suposa la impressió de realitat —l'aprehensió primordial— i les intel·leccions afirmatives que el logos ha intel·ligit; però això encara no és la raó; la raó no és

4. IR 11.

una combinació d'afirmacions, no és un raonament, sinó que és un moment estructural de l'intel·ligir. El logos és un moviment *des de* la cosa real *vers una altra*, i la raó és un moviment *des d'*una cosa real *vers la pura i simple realitat*. Zubiri anomena aquest moviment de la mateixa intel·lecció *des de* la cosa real a la pura realitat «marxa», que es dóna ja estructuralment en l'intel·ligir humà, suposada l'aprehensió de quelcom com a real i el que és això real en realitat.

Per això, diu Zubiri, tota aquesta obra, —IR—, tractarà en la Secció 1 les qüestions que pertanyen al que és propi de la «marxa» de la raó com a tal, i en la Secció 2, les que pertanyen a l'estructura formal d'aquest nou mode d'intel·lecció, que és el conèixer.

2. Resum de «Inteligencia y razón»

En aquest segon apartat de la Nota resumiré cada una de les dues Seccions, tenint present que en la *Secció 1*, dividida en tres capítols, l'autor explica què és *marxa* (cap. II), la *marxa* com a intel·lecció (cap. III) i l'objecte formal de l'activitat racional (cap. IV), desenvolupant de forma profunda i radical què és la raó, el seu origen, la relació raó i realitat, etc., i en la *Secció 2*, titulada «Estructura de la intelección racional», Zubiri explica com la *marxa* de la raó porta a conèixer i desenrotlla l'estructura formal del conèixer en tres paràgrafs: l'objectualitat, el mètode i la veritat racional.

Aquesta és l'estructura-clau de tota l'obra, és a dir, estudiar, per una banda, què vol dir raó i, per altra banda, què vol dir *conèixer com a resultat o fruit de la raó*. Expressament subratllo això darrer.

Secció 1: «La marcha misma del inteligir»

Després d'afirmar simplement que «marxa» és un mode d'intel·lecció, un mode d'actualitzar el real⁵, Zubiri en el capítol II diu més concretament que la *marxa* que és un moviment vers el desconegut⁶, implica principalment un partir «des de» quelcom real i un terme «vers» el qual tendeix: «es el movimiento... que llega desde el campo de las cosas reales todas hacia el mundo de la pura y simple realidad»⁷ i per això la «marxa» és una recerca de realitat a partir de la realitat.

És, però, en el capítol III —que té més de 100 pp. —a on Zubiri considera la «marxa» com a intel·lecció.

Per a Zubiri «pensar» és l'activitat de l'intel·ligir en quant activitat, entenent per «activitat» no sols un «estar en acción», sinó també un «estar en actividad», és a dir, un «estar accionando en despliegue de una manera más o menos continuada»⁸. D'aquí ve que «la acción es la única que tiene

5. IR 15.

6. IR 21.

7. IR 21-22.

8. IR 28.

'acto'» —es refereix a l'acció de veure, oir, intel·ligir— i per això Zubiri distingeix la «actuidad» que és «el carácter del 'acto'» i la «actualidad» que és simplement «estar presente lo real desde sí mismo en cuanto real»⁹. Per això «pensar» és una activitat d'intel·ligir, és «estar accionando en orden a inteligir», és «inteligir en cuanto actualización en marcha, en forma accionante»¹⁰, i té uns «moments» propis: és un intel·ligir obert, és a dir, és «búsqueda de algo allende lo que ya estoy inteligiendo»¹¹; és, a més, una «intelección incoada» —no merament conceptual—, «es incoativamente abierto allende sí mismo» como una «vis», una força, un impuls, i, com a tercer moment, és «un inteligir activado por la realidad en cuanto abierta»¹².

Zubiri acaba aquest paràgraf sobre el «pensar» fent ressaltar uns «aspectos muy esenciales»: «1. El pensar no es primario sino consecutivo a la intelección primaria», «2. El pensar no brota de sí mismo» —és un «dato de» la realitat i un «dato para» el pensar—, i per això afirma «las cosas dan que pensar», i «3. El pensar es intelección 'trans-campal'», és «allende», no és una intuïció¹³.

Fins aquí Zubiri ha explicat què és «pensar». És l'activitat de l'intel·ligir com a activitat. Quina relació hi ha entre «pensar» i «raó»? Doncs bé; per a Zubiri la «raó» és «la actividad pensante en cuanto intelectual», «es el carácter intelectual del pensar», és «la intelección pensante de lo real»¹⁴. Què vol dir Zubiri amb aquestes expressions?

Vol dir, principalment, dues coses; primera, que la «raó», la «intelección pensante», «es una intelección de algo 'allende' el campo de la realidad», és una intel·lecció del «allende», entenent per «allende» «algo a que nos lleva lo 'aquende' precisa y formalmente para poder inteligir mejor este mismo 'aquende'»¹⁵, i, en segon lloc, vol dir que la «raó» és essencialment una recerca, «búsqueda», té el caràcter «inquiriente», és «dinàmica», és una marxa intel·lectiva portada per la realitat problemàtica; com diu ell mateix, «inquirir es el modo de inteligir la realidad problemática en cuanto problemática»¹⁶, encara que aquest inquirir pot ésser un «pasar de largo», o bé un «resolver» o simplement un «tratar».

Aquí Zubiri, després del que ha dit, fa una forta crítica a algunes concepcions de la raó, que són, segons ell, «inacceptables»: la raó com a «rigor lógic»¹⁷ —en la qual concepció inclou Parmènides, Plató, Aristòtil i Leibniz—, la raó com a «necesidad dialéctica»¹⁸ —criticant Hegel—, i la raó com a «organización de la experiencia»¹⁹, contra Kant.

9. IR 29.

10. IR 29 i 30.

11. IR 30.

12. IR 32.

13. IR 32-36.

14. IR 39.

15. IR 41 i 42.

16. IR 64.

17. IR 66-67.

18. IR 67-68.

19. IR 68-69.

Després de tractar —recordar, m'atreviria a dir— de la raó «como razón de las cosas»²⁰, com a «actualidad pensante de lo real»²¹ i que per això mateix la raó «no brota de sí misma» sinó que és un mode d'intel·lecció «determinado por las cosas»²², «pero en las cosas ya previamente inteligidas como reales»²³, Zubiri afirma «que la razón es formalmente razón sentiente»²⁴. Rebutja, però, la possible interpretació de «sensualisme», ja que ell no sosté «que los contenidos del juicio y de la razón se reducen formalmente a los contenidos de las impresiones sensibles»²⁵.

Si la raó és raó del real, quina relació hi ha entre raó i realitat?, o bé, com diu ell mateix, «¿en qué consiste la intelección racional de lo real mismo?»²⁶.

És la qüestió que es planteja Zubiri a continuació en aquest mateix capítol, «razón y realidad».

Recordant reiteradament que la raó és sempre «razón sentiente», Zubiri afirma que el «problema» de la raó no és demostrar que aquesta arriba a captar la realitat: «Razón no es algo que ha de alcanzar la realidad, sino que es algo que está constituido como tal dentro ya de la realidad»²⁷ i també, com diu una mica més avall «'el problema' de la razón no consiste en averiguar si es posible que la razón llegue a la realidad, sino justamente al revés: como habremos de mantenernos en la realidad en la que ya estamos»²⁸, que és el mateix que afirmar que la raó és la marxa per a intel·ligir el contingut real de la veu de la realitat que ressona en la intel·lecció aprehensiva i en el logos²⁹.

Per això, l'àmbit de la intel·lecció racional és la recerca en el món, en la realitat, i és una «marcha desde lo real campal hacia un allende en profundidad»³⁰, o bé, com diu després, «el contenido de lo inteligido racionalmente está apoyado en el contenido de lo campalmente inteligido»³¹, de tal manera que el que la raó entén formalment no és necessàriament idèntic al que s'ha entès en la intel·lecció campal, ni és necessàriament diferent, sinó que és un nou mode d'intel·ligir la realitat en profunditat³².

En el capítol IV, que porta el títol «El objeto formal de la actividad ra-

20. IR 70.

21. IR 74.

22. IR 82.

23. IR 83.

24. IR 85.

25. IR 89.

26. IR 91.

27. IR 92; vegi's 110.

28. IR 96.

29. Vegi's IR 98-101.

30. IR 102.

31. IR 105.

32. IR 105-107. A continuació d'aquestes pàgines l'autor fa un *excursus* i explica com la intel·lecció racional és creadora, «creación... dentro de límites muy estrictos» i no de manera que creï la realitat, sinó «el contenido fundamental de la realidad en profundidad», de manera que no crea l'essència de la realitat, «sino la realidad en esencia» (vegi's 101-114).

cional», Zubiri explica que la raó, com a activitat intel·lectual que és marxa «hacia» la realitat en profunditat, «actualiza lo que la realidad campal podría ser en su realidad profunda»³³, és a dir, l'activitat intel·lectual de la raó és una «posibilitación» de la realitat en el seu fonament: és una «posibilidad incoada» perquè ja ve del real campal, és també una «coposibilidad» perquè és una entre diverses i és àdhuc una «posibilitación fundamental real» que és «implicación» i «complicación» que s'esdevé «explicación» perquè és «la determinación de la realidad profunda como realización de un sistema de posibilidades implicadas o complicadas entre sí»³⁴.

Amb tot i això, Zubiri insisteix a ressaltar que aquesta explicació de la intel·lecció racional no és un intent de la intel·ligència vers la realitat, sinó mogut per la mateixa realitat³⁵.

La conclusió d'aquesta Secció 1 és òbvia: «la inteligencia racional entiende la realidad profunda», i d'aquí se segueix la pregunta: «¿Cuál es la estructura misma de esta intelección?»³⁶. La Secció 2 n'és la resposta.

Secció 2: «Estructura de la intelección racional: el conocer»

És la part culminant d'aquesta obra, és el cim, per dir-ho així, de «Inteligencia y razón».

Comença Zubiri aquesta Secció amb una breu introducció per dir altra vegada què entén per «coneixement»: «La intelección inquiriente es un modo de intelección de lo real actualizado según un modo especial... es lo que llamamos conocimiento»³⁷. Per això pot dir que, si bé tot coneixement és una mena d'intel·lecció, no tota intel·lecció és coneixement. Kant fa precisament aquesta identificació, la qual, afirma Zubiri, «no es sostenible»³⁸, ja que «ni intelección es conocimiento, ni la estructura del conocimiento es ciencia»³⁹.

S'imposa, per tant, explicar què és conèixer per a Zubiri (Cap. V) —capítol, per cert, molt breu— i, especialment, «la estructura formal del conocer» (cap. VI).

En el capítol V comença Zubiri recordant que la «intelección sentiente» ja és captació impressiva del real; que el logos, en la intel·lecció campal, porta a una intel·lecció de la realitat, és una intel·lecció del real campal en profunditat, és a dir, porta al «món» —«mundo» en l'expressió de Zubiri— entès com a fonament de la mateixa realitat captada per la intel·lecció: «...que la cosa real, 'a una' con el campo que ella determina nos lance allende esta realidad campal hacia 'la' realidad como realidad allende el campo, esto es el mundo»⁴⁰. És a dir, es tracta d'un anar vers el món com

33. IR 141.

34. IR 145.

35. IR 147.

36. IR 155-156.

37. IR 157.

38. *Ibidem*.

39. IR 158.

40. IR 160.

a fonament del que és la cosa real campal, però tenint present —precisa Zubiri— que «fonament» no és necessàriament «causa»: «Toda causa es fundamento, pero no todo fundamento es causa»⁴¹.

Per a Zubiri, doncs, això és coneixement, «la intelección de algo en su realidad profunda»⁴², sense menysprear la mera intel·lecció, com si aquesta fos inferior al «coneixement», perquè aquest «està anclado en la intelección», «es expansión de la intelección» i, a més, «es transición a una intelección más profunda»⁴³.

Després d'una clara i rotunda afirmació: «Por esto toda teoría del conocimiento ha de fundarse en una previa concepción de la intelección, y no al revés, como si inteligir fuera conocer»⁴⁴ —d'aquesta afirmació, en parlaré més endavant—, Zubiri fa una dura crítica als grecs en general, a Plató, Aristòtil, Kant i Hegel⁴⁵, i acaba el capítol amb una pregunta: «Esta razón es una modalización de la intelección sentiente, es por tanto, razón sentiente. Conocer es pues obra de la razón sentiente. ¿Cuál es la estructura formal de este conocimiento?»⁴⁶.

El capítol VI, «Estructura general del conocer», n'és la resposta.

Zubiri desenvolupa aquest capítol dividint tota la qüestió en tres paràgrafs: «la objetualidad», «el método» i «la verdad racional», que són, segons ell, els tres moments que constitueixen l'estructura formal del conèixer⁴⁶. Explicaré de la manera més breu possible cada un dels paràgrafs.

En el primer paràgraf, «la objetualidad», vol explicar Zubiri què entén per «objetualidad» en contraposició al que comunament s'ha tingut i anomenat «objeto» (objectum), donant ell mateix a aquest últim terme una altra conceptualització, especialment en contraposició al pensament de Kant⁴⁷.

Escriu Zubiri: «...situamos... lo real campal sobre el fondo de la realidad profunda. Este 'sobre el fondo' es lo que llamaré momento de objetualidad. Lo que es objeto no es la realidad profunda sino la cosa campal»⁴⁸.

La realitat profunda és l'àmbit real de fonamentalitat, o bé, com diu ell mateix, «lo primero que hacemos para conocer una cosa real dada, es situarla sobre este ámbito como fondo. Lo 'profundo' es por de pronto 'fondo'. Y ante este fondo la cosa real que estaba entre otras en un campo resalta como fundamentada en su profunda realidad»⁴⁹, i per això «objeto» és «la cosa real en cuanto queda así resaltada... y ha quedado transformada en objeto real»⁵⁰. Per tant l'objecte «no consiste en ser algo que vamos

41. IR 161.

42. *Ibidem*.

43. IR 162-163.

44. IR 165.

45. Vegi's IR 165-168.

46. IR 172.

47. IR 179.

48. IR 171.

49. IR 174.

50. *Ibidem*.

a intel·ligir»⁵¹, «no es algo pro-positum», «no es la cosa real ante mí»⁵², sinó que més aviat s'ha de dir que en la intel·lecció racional la cosa real actualitzada és quelcom «ante-puesto» i «sobre un fondo», és a dir, és un «positum» no en la forma de «pro», sinó de «ob», «la cosa se presenta... como un positum cuyo perfil, por así decirlo, ha de ser vencido para ir a su fondo»⁵³; per això el real no és quelcom «pro-puesto, sino algo o-puesto: es un ob-positum»⁵⁴.

Aquest «positum», que és quelcom positiu, és positivitat, té com tres moments: «el estar presente, el estar sólo presente, el estar sólo presente en y por su presentarse mismo»⁵⁵; aquest caràcter positiu no s'ha de confondre amb la simple facticitat —«un mero 'estar-ahí'»—, ni és un «simple hecho»: «todo hecho es un positum, pero no todo positum es un hecho»⁵⁶, «ni todo hecho es forzosamente lo que llamamos 'hecho científico'»⁵⁷.

Zubiri acaba aquest paràgraf sintetitzant tota la seva explicació sobre la «objetualidad» d'aquesta manera: «Resumiendo, lo real campal cobra en la intelección racional el carácter de objeto real. Su objetualidad... tiene dos caracteres esenciales: carácter categorial, el 'ob' es categoría de actualización; y carácter positivo: el 'ob' es un positum por lo real mismo. Las categorías de actualización son algo positum, y todo positum lo es ante todo categorialmente. En el 'ob' se da formalmente la unidad de ambos caracteres»⁵⁸.

Aquí Zubiri, a propòsit del que ha dit sobre el caràcter categorial de l'objectualitat, hi afegeix un «Apèndice» bastant extens («El problema de las categorías», pp. 187-198), del qual, encara que no es pot comentar per la raó que aquesta *Nota* es va fent massa extensa, voldria posar en relleu només dos punts. En primer lloc, que aquest Apèndix és una forta crítica a les categories d'Aristòtil, perquè aquest parteix de «dos supuestos insostenibles»: que la intel·lecció és de l'ésser i que la intel·lecció és afirmació, i, per la seva banda, Zubiri afirma: «lo inteligido no es ser, sino realidad», i «el logos, la afirmación es un modo de intelección», però no tota intel·lecció és afirmació⁵⁹, com ja escrivia en IL. I, en segon lloc, l'Apèndix és també una molt forta crítica del «transcendental» de Kant en el seu punt més cabdal i decisiu de la qüestió, i així Zubiri escriu rotundament: «Kant decía que la estructura misma del entendimiento confiere contenido transcendental (transzendentaler Inhalt) a lo entendido. No es así. La transcendentalidad no es un carácter de entendimiento sino de la intelec-

51. IR 175.

52. IR 176.

53. IR 177.

54. *Ibidem*.

55. IR 180-181.

56. IR 182.

57. IR 184.

58. IR 186.

59. IR 188-189.

ción en tanto que determinada por lo real mismo en actualidad común por lo real»⁶⁰.

El *segon* paràgraf d'aquest capítol VI, com deia abans, tracta del *mètode*, i en ell Zubiri explica què és mètode, i l'estructura del mètode.

Pensar és recerca, «búsqueda», diu Zubiri. Se cerca «el real», el fonament del real en el món, transformant el real campal en real objectual. La pregunta és obvia: com s'ha de buscar? Aquest «com» és el mètode, és a dir, «este 'cómo' es estricta y formalmente modo intelectualivo,... es un abrirse paso en el mundo, abrirse paso hasta el fundamento. Método es por tanto vía del conocer en cuanto tal»⁶¹, «es una vía en la realidad»⁶², i per això diu Zubiri que el mètode sigui un raonament d'un judici a un altre —Aristòtil— «me parece insostenible por tres razones»: perquè el mètode no és via de veritat, sinó via de realitat, perquè la intel·lecció aquí no és un judici com a veritat lògica, sinó que és veritat real, i en tercer lloc, perquè mètode és certament un discórrer, però no és un discurs lògic⁶³.

Quant a l'estructura del mètode, escriu Zubiri, aquest no és tant una constatació de representacions coherents —ja que «en la intelección racional no se entiende lo que algo 'es en realidad', sino aquello 'por lo que' algo es realmente en la realidad, en el mundo»⁶⁴— sinó més aviat el mètode implica un sistema de referències, ja que, diu al·ludint a Hume i a tota mena d'empirisme, «en la intelección racional y en su exposición, no se trata de constatar la realización de representaciones, sino de experimentar una dirección, para saber si la dirección emprendida es o no es de precisión conveniente»⁶⁵, tenint, però, sempre ben present que el terme formal de l'activitat cognoscent és el fonament del real com a possibilitat, i per això s'expressa com a *esbós*, o suggeriment o en un sistema de possibilitats⁶⁶.

El problema és l'accés al que es vol conèixer, i segons Zubiri, l'accés és formalment *experiència*. Què és per a Zubiri experiència? Aquí el nostre autor s'aparta completament de tota mena de sensualisme, que és per a ell «absolutament inadmissible»⁶⁷, així com s'aparta d'Aristòtil⁶⁸, de Hume⁶⁹ i de Kant⁷⁰. Per a Zubiri, «lo experimentado no es algo dado sino logrado»⁷¹, perquè és «radicalmente una ejercitación discerniente sentiente»⁷², ja que el pensar busca el fonament del que s'ha aconseguit en l'experiència del «real sentiente»; dit d'una altra manera, en la intel·lecció racional el mètode

60. IR 194-195.

61. IR 203.

62. IR 205.

63. IR 206-207.

64. IR 211.

65. IR 215.

66. Vegi's IR 217, 219-220 i 221.

67. IR 223.

68. IR 224 i 236.

69. IR 236.

70. IR 239.

71. IR 224.

72. IR 227.

de porta, per la seva mateixa estructura formal, a la pregunta del «perquè» del real campal: «Hay, pues, dos 'qués'. El 'que' de la cosa campal, y el 'que' mundanal en sí mismo... El segundo 'que' es aquello por lo que el primero es lo que es, es decir, es su 'porqué'»⁷³.

Zubiri acaba aquesta qüestió sobre l'experiència explicant com, segons ell, hi ha diferents modes d'experiència perquè hi ha diferents sistemes de referència, diferents esbossos de possibilitats i provatures físiques de realitat.

En el tercer paràgraf del capítol VI —sobre «la verdad racional»— tracta Zubiri del «tema más grave en nuestro problema: la verdad del conocimiento del fondo de lo real»⁷⁴ i l'autor hi dedica quasi seixanta pàgines. Procuraré de resumir el que diu Zubiri, ja que, per una banda, aquesta *Nota* pren una extensió indèguda, però, per altra banda, aquest extens paràgraf és molt estructurat, Zubiri hi diu moltes i interessants coses, i és deisiu quant a tota l'obra.

L'autor sintetitza de bon començament el que vol dir en tot el paràgraf: «En esta experiencia» —de la qual havia parlat— «la intelección racional encuentra que la realidad coincide o no coincide con aquel esbozo de posibilidades. Este encuentro es la verdad de la intelección racional. Lo contrario es el error. (...) La verdad como encuentro: he aquí la meta esencial de la intelección racional»⁷⁵.

Com ho explica això Zubiri? Després de recordar que la veritat és —segons ell— el mateix real en quant actualitzat en intel·lecció, i que en IS la simple aprehensió de realitat és veritat real anomenada «autenticación», i que en IL la veritat és veritat dual coincidencial, anomenada per ell «veridictancia», ara la veritat de la intel·lecció racional com a «verdad en actividad de búsqueda mundanal» és «autenticidad y veridictancia en encuentro», que rep el nom de «verificación»⁷⁶.

I, naturalment, ens podem preguntar: què és, essencialment, la *verificación*? La veritat com a «encuentro» és el «cumplimiento de un esbozo»: «cumplimiento es el modo como lo real verdadera en la intelección: cumpliendo lo esbozado. Y por esto es por lo que el cumplimiento tiene por esencia propia la verificación»⁷⁷, un «verum facere», és a dir, una actualització del real en la intel·lecció racional determinada pel mateix real, i la seva coincidència és la verificació⁷⁸.

Aquesta verificació, segons Zubiri, sempre té el caràcter de necessitat i el caràcter de possibilitat i, especialment, el caràcter dinàmic, que vol dir que la coincidència en la verificació té molts modes de realització en la intel·lecció: des d'una certa concordància, passant per una convergència en el resultat, o amb un cert palpeig per anar-se adequant al real, etc., de ma-

73. IR 234.

74. IR 257.

75. IR 258.

76. Vegi's IR 260-262.

77. IR 263 i 264.

78. IR 265.

nera que només té estricta valor científica la «intelecció racional que condueca al descobriment de noves propietats verificables»⁷⁹.

Penso que és important de fer ressaltar tres aspectes, segons Zubiri, de la verificació entesa d'aquesta manera; el primer, que una cosa és la verificació del que és raonat i una altra la de la mateixa raó: «se puede verificar la verdad de lo que se da razón, pero no se puede verificar la razón misma que se alega»⁸⁰; un altre aspecte és que «la inmensa mayoría de las intelecciones racionales no son absolutamente verificables»⁸¹, i el tercer aspecte és que «no todo esbozo es verificable», és a dir, que hi ha casos en què quelcom és inverificable, no en el sentit que se'n dona una experiència negativa que contradiu la de l'esbós, o sia que no és conforme a la verificació, «sino imposibilidad de verificación»⁸². No cal dir que aquests aspectes de la verificació segons Zubiri impliquen una certa pista quant a la qüestió i orientació de la possibilitat del problema crític i així per a la mateixa metafísica.

Referint-se Zubiri a l'ordre de les veritats racionals en el sentit de saber quina és la veritat primera o absoluta i el procés de «derivació» de veritats, l'autor critica fortament la cèlebre distinció de Leibniz entre veritats de raó i veritats de fet —veritats eternes i veritats contingents—, de manera que escriu que això és «insostenible», «no es exacto», «falsa»⁸³, perquè «las verdades lógicas no són necesidades de conceptos sino caracteres de 'realidad' dada»⁸⁴, ja que «la necesidad y la contingencia no son caracteres de la verdad, sino de la realidad»⁸⁵.

Malgrat el refús d'aquesta concepció leibniziana, afirma clarament Zubiri que tota veritat sobre la realitat mundanal —tota veritat racional— remet com a veritat racional o altres veritats racionals, i per això constitueixen un ordre, l'ordre del racional, que té dos caràcters essencials: un caràcter d'excedència, perquè en ésser la veritat mundanal raó de la veritat campal «es razón dentro de la unidad mundanal de otras razones»⁸⁶, i per això, en segon lloc, «por su excedencia constituye un orden formal y constitutivo: es sistema»⁸⁷; així, segons Zubiri, «el campo es el sistema de lo real sentido, y el mundo es el sistema de lo real como forma de realidad»⁸⁸.

79. IR 270-271.

80. IR 273.

81. IR 274.

82. IR 276.

83. IR 279.

84. IR 282.

85. IR 283. Precisament per això, diu aquí Zubiri, afirmar que Déu és 'causa sui' constitueix una huera logificació de la realitat divina. Dios és realitat absoluta. Fins i tot en la metafísica, escriu Zubiri, «las verdades metafísicas son sólo estadios de la marcha intelectual hacia la verdad de la realidad» (IR 284).

86. IR 286.

87. IR 287.

88. IR 288. Zubiri acaba aquest tema dient que s'han d'evitar els equívocs de Leibniz, Wolff, Kant i Hegel quant a la conceptualització de «sistema» (IR 288-292).

La tercera part d'aquest important paràgraf vol ésser una exposició del «caràcter intrínsec de la veritat racional», és a dir, del que formalment i específica és la veritat racional.

La veritat de la simple aprehensió, diu Zubiri, és la veritat real elemental, la veritat com a autenticació; la veritat dual és veritat coincidencial, que implica autenticació i veridictància. Aquesta veridictància, segons la filosofia clàssica, es resol i manifesta en el judici lògic, en l'afirmació: la tradicional «conformitas seu adaequatio intellectus et rei». No és així per a Zubiri: «La veritat racional envuelve formalmente afirmaciones, pero no consiste en 'estar' conforme con lo real»⁸⁹.

Per a Zubiri la veritat racional es «verificación», és «encuentro y cumplimiento», de tal manera que «en este encuentro y en este cumplimiento se hace actual (facere) lo real en la intelección (verum)»⁹⁰, i així la veritat racional és certament «encuentro» de conformitat, «pero el encuentro en sí mismo no es conformidad sino algo que envuelve la conformidad pero de una manera nueva: es confirmación»⁹¹, en el sentit de «confirmación de lo afirmado por lo real», és «dar carácter de verdad firme a lo esbozado como verdad», «es la constitución misma de la verdad»⁹². Per tot això, diu Zubiri, la veritat racional no és la veritat lògica en el sentit d'afirmació predicativa, sinó en el de veritat d'una realitat que en un dels seus aspectes «verdadea» en logos⁹³.

Però la veritat racional és «verificación» no sols com a «encuentro», sinó també com a «cumplimiento». Què vol dir «cumplimiento» per a Zubiri? Recordant que abans ha parlat d'una certa «creació», l'autor escriu: «crear no consiste en dar realidad a mis ideas, sino en dar mis ideas a la realidad»⁹⁴, és a dir, és fer un «esbós» de «la posibilidad de lo real en cuanto posibilitante» i així «las posibilidades posibilitan ante todo lo real en su realidad mundanal»⁹⁵; llavors s'entén que «cuando la intelección es racional, entonces lo real se actualiza en forma de cumplimiento de un esbozo»⁹⁶, de manera que «el cumplimiento, y sólo el cumplimiento, es confirmación»⁹⁷.

Del fet que la veritat racional és «cumplimiento» en dedueix Zubiri que la veritat racional té el caràcter de «històrica», que és «històrica». El seu raonament és molt senzill: la veritat racional com a compliment d'un esbós de possibilitats és un «esdeveniment» («suceso») més que un «fet»; encara que «todo suceso sea hecho, sin embargo no todo hecho es suceso»⁹⁸, perquè el fet és actuació de potències, i l'esdeveniment és actualització realit-

89. IR 294.

90. IR 292.

91. IR 294.

92. IR 295.

93. IR 297.

94. IR 298.

95. IR 299.

96. IR 300-301.

97. IR 301.

98. IR 302.

zada de possibilitats, i «como en la realización de posibilidades es en lo que consiste formalmente la esencia de lo *histórico*, resulta que (...) la intelección racional por ser cumplimiento es formalmente histórica»⁹⁹, que no és el mateix que «ésser» història, i així «la historicidad de la verdad racional (...) consiste en un modo de constitución de la actualidad de lo real: en ser actualidad posibilitada, actualidad cumplida»¹⁰⁰.

Tenim, per un costat, que la veritat racional és «verdad cumplida» i, per un altre, que és «verdad lógica». Quina unitat hi ha entre aquests dos caràcters de la veritat racional? És el que explica Zubiri en el darrer apartat d'aquest extens capítol.

La veritat racional és lògica i històrica, entenen aquesta «i» «no 'a la vez' (...), sino que es 'pro indiviso', esto es, 'a una' verdad lógica y verdad histórica»¹⁰¹, és a dir, «la verdad racional es lógica históricamente (cumpliendo), y es histórica lógicamente (encontrando)»¹⁰², de tal manera que «la identidad de lo lógico y de lo histórico que transparece en el esbozo es la esencia misma de la razón»¹⁰³.

D'això se segueix que la veritat racional, perquè és veritat de «razón sentiente» no és sinó «una modulació de la impresión de realidad (...), no como formalidad (pròpia de la simple aprehensió) y como medialidad (pròpia del logos), sino como mensuración...»: «En esta intelección las cosas ya aprehendidas como reales nos dan la medida de su realidad. Es la esencia misma de la razón: inteligir la medida de la realidad de las cosas reales»¹⁰⁴, i aquesta és la unitat del lògic i de l'històric: «razón consiste en medir la realidad de las cosas; en ella las cosas reales nos dan la medida de su realidad»¹⁰⁵.

I això és pròpiament, segons Zubiri, el que és «coneixement» («conocimiento»): «conocer es inteligir lo que algo es en realidad como momento del mundo»¹⁰⁶.

Zubiri acaba aquest paràgraf i tot el capítol reiterant, insistint, explicitant el que ell entén pròpiament per coneixement, i que ha anat repetint en tot el llibre i principalment en aquest darrer paràgraf: «conocimiento es intelección inquiriente en profundidad; es intelección del fundamento; es intelección en razón»¹⁰⁷, i es queda amb aquesta última expressió, perquè cada una no fa sinó explicitar o abreujar l'anterior; la primera expressió ens diu que «intelección inquiriente en profundidad» va del real campal al real mundà com a fons del real sentit, i per això la segona expressió —«intelección del fundamento»— explicita que aquest fons de la intel·lecció racional és la realitat fundant, és a dir, la profunditat és fonamentalitat, i per

99. *Ibidem.*

100. IR 304.

101. IR 305.

102. IR 306.

103. IR 306-307.

104. IR 310.

105. *Ibidem.*

106. IR 312.

107. IR 313.

conseqüència és intel·lecció en raó, perquè aquesta realitat fonament és la mida de la realitat del real, és «mensura» en la terminologia de Zubiri, que és la intel·lecció en raó. I Zubiri precisa: «Digo, intelección 'en' razón, y no intelección 'con' razón. Porque la razón no es sino un modo de intelección, esto es, un modo de mera actualidad de lo real en la intelección sentiente. La razón no es algo añadido a la intelección (es lo que expresaría el 'con'), sino que es una modulación de la intelección (es justo lo que expresa el 'en')»¹⁰⁸.

Conclusió de l'obra: «La unidad de la intelección»

Després d'haver explicat Zubiri en la Secció 1 el que és la raó i en la Secció 2 el que és el coneixement racional, es planteja, com a conclusió de tota l'obra, «La unidad de la intelección», i ho fa en dos capítols. En el capítol VII proposa i tracta el «problema» de la unitat, i en el capítol VIII explica l'estructura formal de la unitat de la intel·lecció dels sentits, del logos i de la raó.

Quin és el problema que es planteja el nostre pensador en el capítol VII? Zubiri, en els tres volums IS, IL i IR, repeteix moltes vegades la idea que la «inteligencia sentiente» per l'aprehensió primordial capta la realitat en si mateixa i per si mateixa; que el logos dóna la intel·lecció del que és en realitat, i que la raó és la intel·lecció de la «mensura» de la seva realitat, de manera que cada un dels dos darrers modes «está apoyado en el anterior y lo incluye formalmente sin identificarse con aquél. Lo cual significa que la intelección tiene una peculiar unidad»¹⁰⁹. Heus aquí el problema: quina mena d'unitat?

Diu Zubiri: «No es una unidad de estratificación (...), son tres estratos de la intelección (...), no son tres pisos»¹¹⁰; ni són tampoc «tres unidades»: «no se trata de tres planos de intelección», ni en un sentit successiu, és a dir, l'una després de l'altra: «no viene después de, sino determinada por»¹¹¹.

L'aprehensió primordial, el logos i la raó són tres modalitats d'una i única intel·lecció, la segona i la tercera determinada per l'anterior que constitueixen com una trajectòria, de forma que cada una d'elles està com inclosa en la següent en el sentit d'un creixement, d'una maduració; en una paraula, per a Zubiri formen «una unidad estructural. La madurez enriquece pero es porque es necesario madurar. ¿Para qué? Para ser plenariamente lo que ya se es»¹¹².

108. IR 314.

109. IR 319.

110. IR 321.

111. IR 322.

112. IR 323-324. En aquesta darrera pàgina Zubiri ho sentetitza així: «Logos y razón son plenificación incremental de una inamisible y fontanalmente presente impresión de formalidad de realidad.»

Quina és la unitat formal d'aquesta impressió de realitat de cada mode d'intel·lecció? El *capítol VIII* i darrer d'aquesta obra és la resposta a la pregunta que acabo de formular: «La estructura formal de la unitat de la intel·lecció sentiente», que divideix en tres paràgrafs: la unitat modal de l'acte, la unitat modal de l'intel·ligir i la unitat modal de l'intel·ligir com a estat (pp. 327-352).

Procuraré de resumir breument cada un d'aquests tres paràgrafs.

Quant a la unitat modal, escriu Zubiri —ja ho havia dit anteriorment, però insisteix i profunditza el que havia escrit—, cada una de les intel·leccions del logos i de la raó és una «re-actualització» de la primera aprehensió primordial de realitat i del que és en realitat, respectivament, en el sentit de «comprensió» —ell escriu «comprensión»—: «La intel·lecció primordial de lo real es entonces por un lado determinante de la re-actualización. Pero a su vez esta re-actualización determina de alguna manera la actualización primera»¹¹³, i per això «la re-actualización de la segunda actualización es comprensión de la aprehensión primordial»¹¹⁴.

Cal assenyalar que «comprensión» per a Zubiri no té el sentit que donaven els medievals al coneixement «comprehensiu», ni el de la «comprehensió» de la lògica, ni el sentit del «verstehen» de Dilthey com a interpretació o de Heidegger com a traducció de l'«intelligere»¹¹⁵.

Escriu Zubiri: «En la comprensión se vuelve a aprehender una cosa ya aprehendida como real a la luz de lo que hemos aprehendido que ella realmente es»¹¹⁶, i, per tant, el que la comprensió incorpora a l'aprehensió primordial de realitat és una «estructuració» com a recuperació de la plenitud del real: «En esto consiste la comprensión. Su objeto formal es la estructuración y el modo de actualización de la estructuración es recuperación»¹¹⁷.

Quant al *segon* paràgraf, «La unidad modal del inteligir», després de reiterar que la comprensió és l'acte propi de la intel·ligència modalitzada, i que per a ell «intel·ligència» és la capacitat de l'aprehensió de quelcom com a real, recorda Zubiri que, segons el seu mode de veure, «enteniment» és el resultat modal de la raó i és «la forma suprema de la intel·lecció, pero solamente en la línea modal»¹¹⁸, i especialment reitera Zubiri —distingint altra vegada enteniment i intel·ligència— que «la intel·lecció tiene dos fuentes. Una, la primera y suprema, la nuda inteligencia sentiente, y otra la inteligencia modalizada, el entendimiento. No son dos facultades, sino que el entendimiento es la modalización suprema de la inteligencia»¹¹⁹.

Quant al *tercer* paràgraf sobre «La unidad de inteligir como estado intelectualivo», s'ha de dir, principalment, que en aquest apartat Zubiri vol expli-

113. IR 328.

114. IR 329.

115. Vegi's IR 330-331.

116. IR 333.

117. IR 337.

118. IR 342.

119. IR 343.

car què vol dir saber, ésser savi, i per això entén «estat» no en un sentit psicològic, sinó en un sentit intel·lectiu, i diu que «es siempre un modo de 'quedar' determinado por algo»¹²⁰, «un mero quedar en lo inteligido»¹²¹, «es un quedar según lo real en cuanto real»; «este quedar es 'a una' un quedar de lo real y un quedar de la intelección», «un quedar retenidos intelectivamente por lo real y en lo real en cuanto tal»¹²².

Havent explicat què entén per saber, Zubiri exposa els diferents tipus de saber, segons el seu mode de veure, i explica que, en el fons, són diferents, perquè es tracta de diferenciar qualitativament alguns modes d'intel·lecció. Per això, Zubiri diu que hi han tres tipus de saber: «Hay ante todo la nuda intelección, la aprehensión primordial de realidad... Por la simple aprehensión en lo que quedamos es en la realidad. Esto es un saber primordial y radical»¹²³. Després diu Zubiri: «Esto supuesto lo real así aprehendido da lugar a la intelección de lo que eso real es realmente (...), es un quedar en lo que realmente es lo real. Es el segundo tipo de saber»¹²⁴. I el tercer tipus de saber, per a Zubiri, és el saber de la raó que és «el saber en que quedamos comprensivamente en la realidad», i l'autor resumeix tota aquesta qüestió escrivint: «Tenemos así tres grandes tipos de saber: estar en la realidad, estar en lo que lo real es realmente, estar comprensivamente en la realidad»¹²⁵, recordant, però, i insistint que l'objecte del saber no és l'objectivitat, ni l'ésser: «el objeto del saber es la realidad. La inteligencia ni es la facultad de lo objetivo, ni es la facultad del ser; es la facultad de realidad»¹²⁶.

Acabant l'exposició d'aquesta obra, no veig millor manera que citar les darreres línies d'aquest llibre de Zubiri, encara que la citació sigui una mica extensa: «La inteligencia humana siente la realidad. No es una inteligencia que comienza por concebir y juzgar lo sentido. La filosofía ha contrapuesto sentir e inteligir fijándose solamente en el contenido de ciertos actos. Pero ha resbalado sobre la formalidad. Y aquí es donde inteligir y sentir no sólo no se oponen sino que, pese a su esencial irreductibilidad, constituyen una sola estructura, una misma estructura que según por donde se mire debe llamarse inteligencia sentiente o sentir intelectual. Gracias a ello, el hombre queda en ella sabiendo de ella. Sabiendo ¿qué? Algo, muy poco, de lo que es real. Pero, sin embargo retenido constitutivamente

120. IR 344.

121. IR 345.

122. IR 345 i 346. Aquí Zubiri fa un *excursus* explicant com es diu «saber», i què implica, en llatí en grec, en la llengua dels Vedes, etc., arribant ell a la convicció que el terme «scire» llatí és el que reflecteix millor el que ell vol dir quan parla de *saber*. Vegi's IR 348.

123. IR 348.

124. IR 349. Aquí Zubiri explica les enormes diferències en l'explicació d'aquest mateix saber segons Parmènides, Plató i Aristòtil, reiterant el seu propi pensament de la unitat entre sentits i enteniment com una sola facultat intel·lectiva.

125. IR 350.

126. IR 350-351.

en la realidad. ¿Cómo? Es el gran problema humano: saber estar en la realidad»¹²⁷.

3. *Tres característics del pensament filosòfic de Zubiri*

En acabar la *Nota* sobre aquesta obra de Zubiri es podrien —potser, fins i tot, s'haurien de— dir, comentar i judicar molts aspectes i molts punts de tota la temàtica, de l'explicació i de la construcció de l'extensa obra zubiriana en tres volums, IS, IL i IR.

Per altra banda, en les dues notes anteriors¹²⁸, ja he comentat alguns trets que em semblaven característics del filosofar de Zubiri i penso que no cal repetir-los ara, si bé la lectura i l'estudi de IR els corrobora.

Per això, com a cloenda de la nota sobre el tercer volum IR, en *primer lloc* remarcaré el que em sembla més propi de IR en la mateixa línia de IS i IL; diré, en *segon lloc*, els aspectes més destacables, segons la meua manera de pensar, d'aquest tercer volum, i, finalment, en *tercer lloc*, exposaré els punts clau i decisius de tota la problemàtica sobre la intel·ligència humana en la trilogia zubiriana.

«Inteligencia y razón» en la línia de IS i de IL

Aquí només cal esmentar algunes de les coses que jo mateix escrivia en les dues notes citades una mica més amunt i que mostren com IR està en la línia de IS i de IL.

Escrivia llavors, referint-me a IS, que a aquesta obra se li podien donar «les qualificacions de novetat, altura i profunditat»¹²⁹ per la seva mateixa concepció de «inteligencia sentiente» —entenent sentits i enteniment no com dues facultats, sinó com dues potències d'una sola facultat—, per les severes i profundes crítiques negatives dels més grans pensadors en tota la història del filosofar, per la profunda concepció de veritat, realitat, etc.

Tot això que deia sobre IS queda plenament corroborat en IR, insistint Zubiri en les mateixes conceptualitzacions fonamentals del seu propi filosofar, repetint les crítiques —*data occasione*, naturalment, dels aspectes que tracta— dels grans pensadors¹³⁰, etc...

127. IR 351-352.

128. Vegi's *RCatT VI* (1981) 411-422 i *RCatT XI* (1986) 423-438.

129. Sigui'm lícit, encara que només sigui per curiositat, de reiterar aquí que també en IR hi ha la «novetat», per dir-ho així, de nous termes o neologismes «inventats» per Zubiri, com ja llavors feia notar a propòsit de IS. En IR, a més dels citats, en surten de nous: «aperturalidad» (p. 18), «refección» (p. 63), «positividad» (pp. 180ss.), «experienciar» (p. 223), «incremental» (p. 324), etc., que prenen sempre en l'obra de Zubiri un nou sentit o significat, diferent del més obvi o vulgar, que és el que Zubiri vol dir amb aquests nous termes.

130. Vegi's, per exemple, sobre Leibniz: «De ahí que toda razón lógica tenga siempre —per a Leibniz— un alcance metafísico. Ahora bien, esto es imposible»

Quant a l'obra IL, en la nota citada anteriorment, feia ressaltar de manera especial la profunda coherència de Zubiri en aquesta obra, no sols amb relació a IS, sinó també i principalment amb les altres obres i escrits anteriors; aquesta coherència mostra ben palesament la unitat de la línia problemàtica de Zubiri, i al mateix temps és una profundització sistemàtica d'aquesta línia, o bé, per dir-ho d'una altra manera, és una sistematització aprofundida de la principal preocupació filosòfica de Zubiri.

Doncs bé, penso que es pot afirmar ben clarament que IR no sols no desdium dels dos volums anteriors, IS i IL, sinó que assoleix, per dir-ho així, el cim i l'arrel de la profunditat i coherència del filosofar de Zubiri.

El més remarcable de «Inteligencia y razón»

Es fa difícil de dir què és més digne de remarcar en l'obra IR de Zubiri, no per manca de punts o aspectes, sinó més aviat per la raó contrària, és a dir, perquè en aquesta obra hi ha tanta riquesa filosòfica, n'hi han tants d'aspectes que no es poden exposar en una nota bibliogràfica d'una manera adequada i total. Qui hagi llegit aquesta nota haurà vist molts enfocaments, moltes conceptualitzacions, explicacions i sistematitzacions veritablement originals, profundes i, per dir-ho amb una paraula, remarcables¹³¹.

Ara bé; prescindint de tots aquests punts, i d'altres que es podrien citar, i, fins i tot de la mateixa construcció o sistematització de tota l'obra —que ja és remarcable—, m'atreveria a dir que el més propi i característic de IR és l'explicació del que entén Zubiri per raó, i encara més específicament diria que és la seva conceptualització de «coneixement» i de la corresponent explicació de l'estructura formal del conèixer. Faig aquestes afirmacions per diverses raons.

Com se sap, la filosofia tradicional, la filosofia clàssica ha posat el «trobament» de la veritat (lògica) en el judici o acte d'afirmació, i per això es féu clàssica la definició de veritat com a «adequatio seu conformitas intellectus et rei». Això ve d'Aristòtil. Ara bé, Zubiri no accepta aquesta identificació en el sentit que el judici o l'afirmació doni el «coneixement» de la veritat de la realitat. Ja en IL, on tracta d'aquesta qüestió, s'oposava clarament a aquesta visió en el fons aristotèlica¹³²; però és en IR a on Zubiri, com he indicat més amunt, dona a la «raó», que és una marxa «des

(IR 77). «Racional no es sinónimo de conceptual: fue el error de Hegel. Para Hegel, todo lo real es racional, y para él racional significa que todo tiene estructura de razón especulativa, esto es, estructura de concepto. Esto es quimérico» (IR 79). Es pot veure també el judici que dona de Plató (IR 166), d'Aristòtil (IR 167), i en punts veritablement clau d'aquests filòsofs.

131. Pensi's, per exemple, en l'explicació zubiriana de «marcha», «pensar», «razón» —a diferència del mateix Aristòtil, Leibniz i Hegel—, «mundo», «verdad» a la vegada lògica i històrica, etc.

132. Vegi's IL 259-263, i també 304-309.

de» i «vers a», característica del «pensar», la capacitat de portar «coneixement»; és a dir, no tota intel·lecció és coneixement, encara que tot coneixement és intel·lecció¹³³. Per dir-ho amb altres paraules, Zubiri distingeix tres modes d'intel·lecció: el de la simple aprehensió, el del judici i el mode de la raó, i a cadascun d'aquests modes correspon un tipus de veritat; ara bé, només el mode propi de la raó és el que dóna un veritable coneixement, que és «verificació» —*verum facere*—, la qual cosa no es dóna en l'aprehensió primordial del real —la veritat real és només «autenticació»—, ni en el logos, en el judici, que aporta simplement «veridictància» (*verum dicere*).

Això que acabo de dir mostra de manera ben palesa que per a Zubiri «coneixement» és quelcom propi i característic de la raó. Per això Zubiri dedica tot el capítol VI a explicar el que ell anomena «la estructura formal del conocer» amb quasi cent cinquanta pàgines i que he resumit més amunt¹³⁴.

De tota aquesta explicació voldria ressaltar un punt que, segons el meu mode de veure, és de la màxima novetat i, m'atreveiria a dir, veritablement innovador. Em refereixo a l'explicació que dóna Zubiri a l'*esbós de possibilitats* com a intel·lecció del fonament del real: «El término formal de la actividad cognoscente es el fundamento de lo real como posibilidad»¹³⁵. Perquè per a Zubiri «la intelección racional entiende lo que es posible (...) referido al sistema de referencia. Y esta referencia es lo que constituye el esbozo. Dicho más radicalmente, esbozo es la conversión del campo en sistema de referencia para la intelección de la posibilidad del fundamento»¹³⁶.

Tot això, a més d'ésser una plausible originalitat explicativa del conèixer, dóna també la possibilitat d'entendre la historicitat de la veritat o de la intel·lecció racional, ja que aquesta és una «búsqueda inquiriente», i en cada època de la història es donen diverses explicacions que, cada una d'elles, és «veritat» en el sentit d'ésser un esbós de possibilitats d'explicació del real, que serà, per dir-ho amb Zubiri, plenament «veritat» o «veritat plenària», si es dóna la confirmació de la verificació.

*Zubiri i la problemàtica sobre la intel·ligència*¹³⁷

Recordo haver llegit que Zubiri, en la presentació de IL i de IR, que a ell durant tota la seva vida l'havien mogut tres aspectes del filosofar: la

133. «Razón es el carácter intelectual del pensar» (IR 39); «la razón es intelección mensurante de lo real en profundidad» (*ibídem*, 45), i per això més endavant escriu Zubiri: «conocimiento es lo que formalmente constituye la intelección racional» (*ibídem*, 159).

134. Vegi's pp. 201ss. d'aquesta Nota.

135. IR 217; també 222.

136. IR 219; vegi's més extensament 219-222.

137. En acabar d'escriure aquesta nota bibliogràfica ha arribat a les meves mans

«deslogificació» de la intel·ligència, la «descosificació» de la realitat i la qüestió de Déu o de la «realitas fundamentum».

Penso que totes les seves obres publicades a partir de *Naturaleza, Historia, Dios* —de les inèdites no en puc parlar— palesen clarament aquesta preocupació intel·lectual. Però on això es fa plenament evident, constantment repetit, aprofundit i sistematitzat, i fins i tot arriba al cim més alt de la seva llarga vida intel·lectual, és en la trilogia IS, IL i IR, i, m'atreviria a dir, en la seva més forta originalitat és en l'obra que comento, IR. Si bé és veritat que els tres volums s'impliquen mútuament i són plenament coherents —ho he fet notar en un altre lloc¹³⁸— em sembla a mi quasi indiscutible que en IR la conceptualització zubiriana de «raó» i de «coneixement» és la més clara elaboració de «deslogificació» de la intel·ligència com a recerca per a arribar a l'esbós de possibilitats i com a fonament de la realitat, i, per això mateix, de la «descosificació» de la realitat, molt més radical que el concepte d'ésser i de «cosa»; IR és la base per a atènyer la necessitat de la «religació» o de Déu com a «realitat-fonaments»¹³⁹.

També aquesta original concepció de Zubiri quant al coneixement racional li permet d'explicar i de justificar —per dir-ho així— la «racionalitat» de la metafísica, és a dir, la necessitat de la raó científica i de la raó metafísica, com escriu el mateix Gracia¹⁴⁰. Precisament per això l'última obra publicada de Zubiri que tracta aquesta qüestió, *El hombre y Dios*¹⁴¹, no és res més que una prolongació, o continuació de IR, i per això aquesta obra, i en general la trilogia, és completament indispensable per a llegir i entendre raonablement el llibre sobre la «religació», sobre la qüestió de l'home i Déu, com he fet notar en la recensió d'aquest darrer llibre¹⁴².

En acabar aquesta *Nota* voldria fer una reiteració. He escrit en les anteriors Notes que, segons el meu mode de veure, entre els primers escrits de

la interessant obra de Diego GRACIA, *Voluntad de verdad* (Labor Universitaria), Barcelona 1986, que porta el subtítol «Para leer a Zubiri»; té 268 pàgines. Per ésser un profund coneixedor i deixeble de Zubiri des de fa anys, i fins i tot amic seu personal, i per l'exposició que fa en aquesta obra de tot el pensament filosòfic de Zubiri, penso que és una obra imprescindible «para leer a Zubiri», com diu el subtítol, de manera sistemàtica. Per altra banda, em plau d'assenyalar que el meu judici sobre IR ara que l'he estudiat, així com el que he escrit en les dues anteriors notes ja esmentades, és plenament coincident amb el que escriu Gracia, si bé en alguns punts dic el mateix d'una altra manera, certament no contrària, com faré notar en aquest apartat sobre Zubiri i la problemàtica sobre la intel·ligència. La citaré simplement amb la sigla VV.

138. *RCatT* XI (1986) 432-434.

139. Sobre aquest últim aspecte, escriu Gracia: «De Dios no tenemos aprehensión primordial ni logos, sino razón. Este conocimiento parte de la religión como sistema de referencia actualizado en la aprehensión, se elabora en forma de esbozo y se verifica en la experiencia» (VV 234).

140. «Pero los tipos fundamentales de razón son dos: la razón científica, que estudia las cosas en su talidad, y la razón metafísica, que principalmente analiza el orden transcendental» (VV 168).

141. Xavier ZUBIRI, *El hombre y Dios*, Madrid, Alianza Editorial-Sociedad de Estudios y Publicaciones, 1984, 386 pp.

142. *RCatT* XI (1986) 479-480.

Zubiri i les obres que després es publicaren per una banda, i aquesta trilogia, per l'altra, hi ha una gran i profunda coherència; he escrit que els tres llibres sobre la intel·ligència eren un aprofundiment, una explicació radical del que Zubiri havia escrit uns anys abans, ja en els primers escrits; que aquests tres llibres eren com una explicació del que anteriorment ja havia escrit Zubiri de manera implícita. Doncs bé, em plau de constatar que Gracia, en l'obra esmentada, quasi diu el mateix¹⁴³, si bé ell parla de llegir *Naturaleza, Historia, Dios, Sobre la esencia* i altres escrits zubirians a la llum de la trilogia.

I si això val per a tota la problemàtica sobre la intel·ligència en general, penso que val primordialment sobre la cèlebre qüestió crítica, com també ja he assenyalat en els llocs esmentats, defensant fins i tot Zubiri de l'atac de «realisme ingenu»¹⁴⁴.

És clar que en el fons sempre resta la qüestió de l'opció primordial, per dir-ho d'alguna manera, del punt de partida, de l'inici del plantejament del «podem conèixer?», «què podem conèixer?», «com podem conèixer?»...

Per a Zubiri, segons la meua opinió, aquest punt inicial és la seva conceptualització del «real», de la «realitat», ja que, com escriu ell mateix, «las cosas nos dan que pensar», i, per altra banda, «nos dan razón». La intel·ligència actualitzada per la realitat pot conèixer la realitat intel·ligida, i així queda presa per la veritat de la realitat i empeny una marxa vers el fonament de la veritat, i fa que hom quedi en la veritat i en la realitat: el saber. Saber què?, diria, com Zubiri acabant IR: «Algo, muy poco, de lo que es real. Pero, sin embargo, retenido constitutivamente en la realidad. ¿Cómo? Es el gran problema humano: saber estar en la realidad»¹⁴⁵.

Joan PELEGRÍ

143. «...creo que (...) en esos cuatro lustros su autor perfiló mucho sus ideas, y que, por ello, *Sobre la esencia* debe leerse desde la perspectiva de IS, y no al revés» (VV 194). «Como puede apreciarse, el discurso de *Sobre la esencia* es por completo coherente, pero no de fácil interpretación. La claridad sólo se ha logrado en las páginas de IS» (VV 199). «En otras palabras, que en Zubiri, aun el de la época de madurez, el posterior a 1962, se da una evidente evolución que finaliza, según pienso, con el tríptico sobre IS, de tal modo que todos los demás textos, aunque pertenezcan a la época de madurez, deben ser interpretados desde aquellos, especialmente en los casos de discordancia» (VV 215).

144. Escriu el mateix Gracia: «Realmente en este tercer volumen es en el que se dan las claves para la crítica de la teoría del conocimiento» (VV 167). Sobre aquest punt hi ha una bona aportació de Jesús CONELL SANCHO, *La noología de X. Zubiri en la Revista de Filosofía*, CSIC, Madrid (1985) 345-369. És especialment interessant la lectura de les pp. 365-366 i 368-369.

145. IR 351-352.